

УДК 373.5.016:811.111

Doi: 10.31470/2309-15-17-2023-108-119

Ніна Христич

кандидат педагогічних наук,
доцент,
доцент кафедри кафедри
іноземної філології, перекладу
та методики навчання
Університету
Григорія Сковороди в Переяславі
Переяслав, Україна

Nina Khrystych

Ph.D. in Pedagogy, Associate
Professor,
Associate Professor at the
Department of Foreign Philology,
Translation and Teaching Methods
Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav
Pereyaslav, Ukraine

✉ ninaxrystych@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-6839-8946>

**ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ СТАРШОЇ
ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ**

**FORMATION OF ENGLISH COMPETENCY IN DIALOGICAL
SPEECH OF STUDENTS OF A SENIOR SECONDARY SCHOOL
(CULTURAL AND LINGUISTIC STRATEGY CASE)**

Статтю присвячено розгляду навчальних стратегій для формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні учнів старшої профільної школи. Автор глибоко переконаний, що досягнення програмних цілей навчання з формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні можливе за умов взаємопов'язаного вивчення мови і культури у процесі активної комунікативно-пізнавальної діяльності учня. З цією метою автор пропонує лінгвокультурологічну стратегію у навчанні діалогічного мовлення. Поняття лінгвокультурологічного підходу полягає у забезпеченні інтернаціоналізації навчання та вирішенні загальноосвітніх гуманістичних задач, що реалізуються у підвищенні рівня загальної культури учня: культури діалогічного мовлення, культури вибору лексичних засобів, культури спілкування як в навчальних, так у реальних ситуаціях.

Реалізація принципів лінгвокультурологічної стратегії знайшла своє відображення у визначені теоретико-дидактичних стратегій формування англомовної компетентності, які можуть розвиватися за

різними напрямками, серед яких слід виділити аксіологічний, етнокультурний та свідомо-пізнавальний. Аксіологічна стратегія полягає у визначенні ціннісних орієнтацій; етнокультурна – у заохоченні вживання етнокультурної лексики у процесі діалогічного обміну інформацією, а також у формуванні навичок міжкультурного спілкування; свідомо-пізнавальна стратегія спрямовує діяльність учнів передусім на засвоєння лексичного матеріалу у комунікативних ситуаціях, на основі яких відбувається свідоме конструювання позитивних та негативних висловлювань, спонукань, схвалення/несхвалення тощо.

Автор зазначає, що лінгвокультурологічні стратегії необхідно враховувати як на підготовчому етапі навчання діалогічного мовлення, так і на етапі автоматизації дій на різних діалогічних рівнях: від діалогічної єдності до вільної бесіди.

Ключові слова: англomовна компетентність, діалогічне мовлення, лінгвокультурологічна стратегія, старша профільна школа.

The article is devoted to the review of educational strategies for the formation of English language competency in dialogic speech of students of a senior secondary school. The author is deeply convinced that the achievement of the program goals of education on the formation of English language competency in dialogic speech is possible under the conditions of interconnected study of the language and culture in the process of active communicative and cognitive activity of a student. Thus, the author chooses a cultural and linguistic strategy in teaching dialogic speech. The concept of the cultural and linguistic approach consists in ensuring the internationalization of education and solving general educational humanistic tasks, which are realized in raising the level of the student's general culture: the culture of dialogic speech, the culture of choosing lexical units, the culture of communication in both educational and real situations.

The implementation of the principles of the cultural and linguistic strategy was reflected in the determined theoretical and didactic strategies for the formation of English language competency, which can be developed in different directions such as axiological, ethnocultural, and conscious-cognitive directions. Axiological strategy consists in determining value orientations; the ethnocultural strategy consists in encouraging the use of ethnocultural vocabulary in the process of dialogic exchange of information, as well as in the formation of intercultural communication skills; the conscious-cognitive strategy directs the activity of students primarily to the assimilation of lexical material in communicative situations,

on the basis of which the conscious construction of positive and negative statements, incentives, approval/disapproval, etc. takes place.

The author notes that cultural and linguistic strategies must be taken into account both at the introductory stage of learning dialogic speech and at the stage of activities at different dialogic levels: from dialogic units to free conversation.

Key words: *English language competency, dialogic speech, cultural and linguistic strategy, senior secondary school.*

Постановка проблеми. У сучасній шкільній іншомовній освіті англійська мова – це не тільки засіб спілкування, а й засіб залучення до англійської культури. Долучити учнів до світу культури країни, мова якої вивчається, в її співвідношенні з рідною культурою – найважливіше завдання вчителя англійської мови, а відтак учитель має будувати навчальний процес як діалог національної та англійської культури. Досягнення програмних цілей навчання **англійської** мови можливе за умов взаємопов'язаного вивчення мови і культури народу – носія мови, а також активної комунікативно-пізнавальної діяльності учня як суб'єкта навчання.

Комунікативний підхід у навчанні англійської мови та дистанційна форма навчання поставила перед науковцями та учителями-практиками завдання знайти нові методи, прийоми та способи для організації навчання через діалог. Учителі повинні залучити учнів не лише до міжособистісного діалогу, а й до діалогу культур. Маємо підкреслити, що навчання через діалог допомагає вдосконалити не лише мовленнєві навички учнів, а й навички аудіювання, адже аудіювання – це процес слухання та розуміння.

Успішному вирішенню завдань навчання англійської мови в їх взаємозв'язку з культурою народу-носія сприяє лінгвокультурологічний підхід, за допомогою якого виявляється лінгвістичне та культурологічне забезпечення адекватного практичного використання англійської мови у різних сферах. За такого підходу мова і культура розглядаються в тісному взаємозв'язку – вивчення мови через культуру і культури – через мову, а людина як носій мови і член суспільства, в якому вона функціонує, виступає творцем національної культури.

Незважаючи на існування певного корпусу розвідок з теоретичних та практичних питань, пов'язаних з аналізом різноманітних підходів до вивчення англійської мови, слід зазначити, що лінгвокультурологічний підхід залишається актуальним, адже мова – універсальна форма первинної концептуалізації світу, зберігач історичної пам'яті про

соціально вагомі події в людському житті. Проблеми співвідношення та взаємозв'язку мови й культури, а також увага до семантики мовних одиниць взагалі й до культурно-національної семантики, зокрема, спонукають до їх всебічного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку умінь діалогічного мовлення учнів лежить у площині загальної проблеми формування компетентностей, створення педагогічних умов комунікативного навчання, яку останнім часом досліджують українські та зарубіжні учені: (Н. Христич, Н. Борисова [9]; Н. Христич, О. Складенко [10]; L. England, L. D. Kamhi-Stein Georgios Kormpas [14]; A. Farrell [15] та ін.

На думку учених, формування комунікативної компетентності у студентів «дозволить їм користуватися іноземною мовою як одним із найважливіших засобів професійного спілкування на світовому рівні та вдосконалення якостей власної професійної діяльності шляхом використання іноземних джерел інформації, накопиченої світовим досвідом» [10, с. 248].

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення англійської мови – це певне бачення світу крізь призму тісної взаємодії мови і культури. Питання оволодіння відповідною культурою при вивченні англійської мови знайшли своє відображення в дослідженнях та публікаціях Ю. Нідзельської [5], О. Олійник [6], Н. Христич [8; 9], Т. Швець [12] та ін.

Ю. Нідзельська зазначає, що «культура як полікодовий феномен «пронизана» культурними кодами, які наділені властивістю перевтілюватися, приймаючи вербальне вираження у формі лінгвокультурних кодів» [5, с. 7].

О. Олійник визначає лінгвокультурологічний підхід як «... сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння та трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності» [6, с. 39].

Як вважає Т. Швець, «... використання у навчальному процесі лінгвокультурологічного підходу пов'язане з введенням поняття лінгвокультурологічної компетенції – системи знань про культуру, особистісні якості, отримані у процесі засвоєння культурних цінностей, що виражаються засобами мови та регулюють комунікативну поведінку її носіїв» [12, с. 515].

На думку Н. Христич, «лінгвокультурологічний підхід – це самостійний аспект викладання іноземних мов, подібно до

фонетичного, лексичного, граматичного чи стилістичного» [8, с. 419]. Необхідність застосування лінгвокультурологічного підходу пояснюється тісним зв'язком мови та культури: «мова пронизана культурно-історичним змістом і водночас є продуктом культури. У мові знаходять своє відображення цінності, ідеали та установки людей, концепти, що склалися впродовж віків. Мова і культура перетинаються на шляху відображення ментальності нації. Вони мають національнокультурну функцію, завдяки якій відбувається формування національної самосвідомості з характерною ментальністю» [9, с. 283].

Ми вважаємо, що формування навичок діалогічного мовлення ефективно за умови використання лінгвокультурологічного підходу. Діалогічне мовлення – це двосторонній процес мовленнєвого спілкування, інакше кажучи, це – процес прийому і видачі повідомлення, складовими частинами якого є механізм осмислення, пам'яті, випереджувального синтезу. Учасники діалогу повинні уміти говорити та слухати; адекватно реагувати на репліки один одного, дотримуючись правил культури спілкування.

Проблеми навчання діалогічного мовлення мови досліджуються багатьма ученими, серед них Л. Калмикова [1], О. Козлова [2], Л. Крисак [3], А. Наконечна та І. Ординська [4], А. Птушка [7] та ін.

Необхідність навчання діалогічного мовлення на основі лінгвокультурологічного підходу обумовлена ще й тим, що мовлення розвинулося «внаслідок необхідності спільного життя людей, доцільності погоджувати свої дії в трудовій діяльності, обмінюватися один з одним думками з приводу подій оточуючого середовища» [1, с. 25].

Досліджуючи англійське діалогічне мовлення, О. Козлова доходить висновку, що під час спілкування виникають конфлікти психологічного походження. З метою їх запобігання необхідно використовувати такі засоби, як «критика, мовчання, натяк тощо для приглушення конфлікту» [2, с. 12]. Можна припустити, що не завжди слова, які виражають незгоду, призводять до ускладнення діалогу. Потрібно лише правильно їх промовити. Слушною є думка О. Козлової, що «обов'язковим елементом спілкування є вживання невербальних засобів комунікації для попередження конфліктів. Вони майже завжди відіграють рятувальну роль у погашенні конфліктної ситуації» [там само, с. 12].

На думку Л. Крисак, досягнути високого рівня діалогічного мовлення можливо при «впровадженні ігрового моделювання на заняттях; проведенні занять дискусійного характеру, що значно активізують мовленнєві дії; орієнтації на професіоналізацію та

міжпредметну інтеграцію; застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій; розробці комплексу вправ, який би відображав специфіку та динаміку розвитку професійно орієнтованих комунікативних вмінь» [3, с. 194].

А. Наконечна та І. Ординська у процесі дослідження особливостей навчання діалогічного мовлення при вивченні англійської мови встановили, «що ядром діалогічного мовлення є діалог» [4, с. 189]. Учені вказали на основні функції діалогу, а саме: інформаційну; регульовально-комунікативну; рефлексивну; розвивальну [там само, с. 189].

Для навчання діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови А. Птушка [7] рекомендує методику використання рольової гри, з чим ми повністю погоджуємося, адже рольова гра моделює ситуації реального спілкування, враховує особистісні характеристики учня.

Мета статті: розглянути роль лінгвокультурологічного підходу у формуванні англомовної компетентності в діалогічному мовленні та запропонувати лінгвокультурологічні стратегії навчання діалогічного мовлення учнів профільної школи закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу Розглядаючи лінгвокультурологічний підхід, слід відзначити, що навчати англійської мови означає не лише давати лінгвістичні знання, а й формувати навички користуватися мовою як засобом спілкування; уміти критично мислити; аналізувати мовні й культурні факти; отримувати інформацію з усіх доступних джерел; давати адекватну оцінку соціально-культурним явищам, формулювати власні думки у відповідній комунікативній ситуації. Таким чином, лінгвокультурологічний підхід створює передумови для формування в учнів культурної ідентичності, яка забезпечується не лише знаннями англійської мови, а й нормами поведінки англомовної комунікативної спільноти, а також створює можливості досягати успіхів при контакті з носіями англомовного культурного соціуму.

Вбачаємо, що навчання діалогічного навчання – шлях до розв'язання проблеми спілкування. Суть спілкування полягає в тому, що воно є засобом передачі досвіду поколінь. У процесі спілкування людина виявляє свої індивідуальні психологічні, етикетні та мовленнєві особливості; відбувається взаємний обмін інтересами, ставленням до навколишньої дійсності, особистісними почуттями тощо.

У межах шкільного предмету «Англійська мова» мова йде про навчальний діалог як взаємодію учнів з вирішення проблем певної тематики. Навіть навчальний діалог органічно поєднує різні типи

спілкування (вербальне, невербальне, інтелектуальне, інформаційне, перзуазивне, емоційне тощо). Оскільки для діалогічного мовлення характерні такі основні ознаки як ситуативність, спонтанність, зверненість, емоційне забарвлення, інтерактивність, еліптичність, то предметом вивчення може стати кожна із перелічених ознак.

Класифікація діалогічних рівнів базується на принципах комунікативної логіки, відправною точкою якої є *діалогічна єдність* (Рис. 1.).

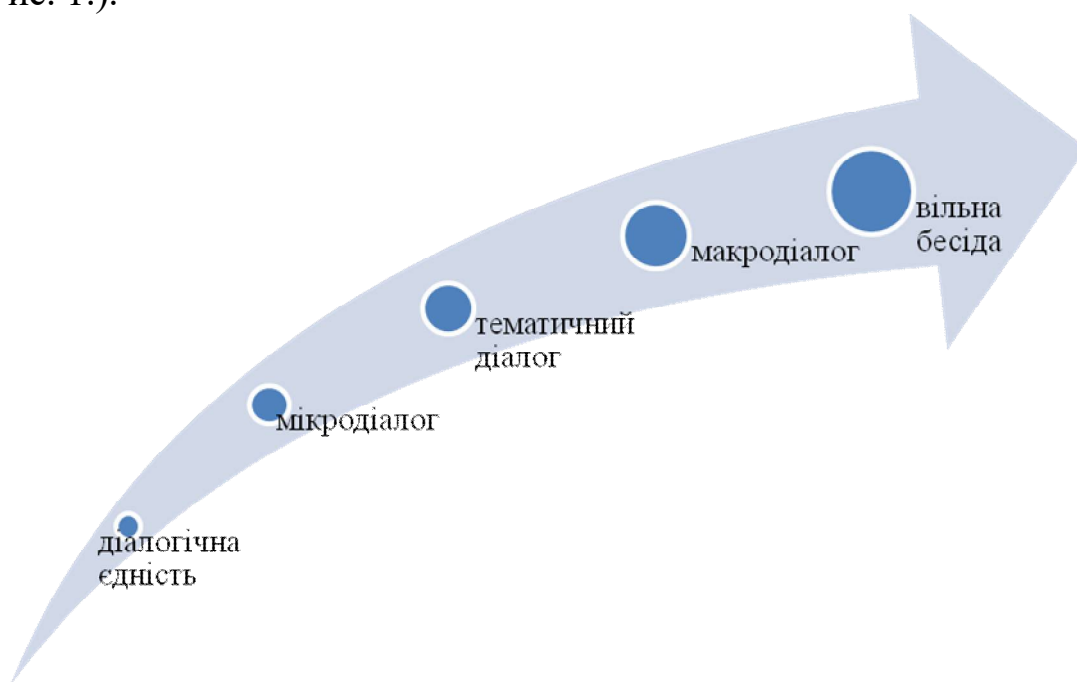

Рис. 1. Класифікація діалогічних рівнів

У рамках лінгвокультурологічних стратегій ми виділяємо аксіологічний, етнокультурний та свідомо-пізнавальний напрямки. Схематичне зображення лінгвокультурологічних стратегій у вивченні англійської мови представлено нижче (Рис. 2.).

Рис. 2. Лінгвокультурологічні стратегії у вивченні англійської мови

Нижче наведено завдання для виконання на етапі ознайомлення з новим лексичним матеріалом та автоматизації вживання лексики у діалогічному мовленні на основі вищеперехованих стратегій: аксіологічної, етнокультурної та свідомо-пізнавальної.

Аксіологічна стратегія. Суть аксіологічної стратегії полягає у визначенні понять «добре» та «погано». Для прикладу подаємо завдання у визначенні «*healthy food*» та «*unhealthy food*». З цією метою пропонується картинка із зображенням кошика, в який учні повинні покласти лише «*healthy food*». Завдання: *Discuss with your friend the choice of the healthy and unhealthy food. Put in the basket only the healthy food.* (Рис. 3.).

Рис. 3. Рисунок до вправи, запропонованою учителем на основі аксіологічної стратегії

The list of food: *cheese, gooseberry, grated cheese, yogurt, butter, blueberry, ice cream, cheese spread, margarine, mayonnaise, mustard, paprika, ketchup, vinegar, radish, turnip, rice, cucumber, carrot, courgette, pizza, popcorn, pitta bread.*

The Grammar patterns for making a dialogue:

A. *How do you think if yogurt is good for health?*

B. *Yes, sure. Yogurt is good for health. I like it very much. I have it in the evening. Definitely, it is healthy food. Put it in the basket.*

Вищеподана діалогічна єдність є компонентом діалого-розпитування. Ініціальна репліка носить інтерогативний характер, а репліка-відповідь – стверджувальна, розгорнута, з додатковими повідомленнями. Діалог-розпитування передбачає ініціативність обох мовців, характерну для природного спілкування.

Етнокультурна стратегія: Перший етап завдання – виконання підстановчої вправи: Завдання: *Fill in the gaps with the correct word from the list and then explain the meaning of the phrases formed with words in bold.*

**beans *cake *soup *potato *nutshell *tea*

1. I thought it would be really difficult to cook that recipe, but in the end it was a piece of ... (*cake*).
2. The children had a nap this afternoon so now they are full of ... (*beans*).
3. I did not go to see the film with Alan because it did not sound like ... (*my cup of tea*).
4. It is very simple. In a ... (*nutshell*), all you have to do is call them and see what they want.
5. Labour relations is a bit of a hot ... (*potato*) in our office at the moment.
6. Whenever she opens her mouth, she seems to land right in the ... (*soup*).

На другому етапі виконання завдання учні повинні утворити діалог-дискусію за схемою: повідомлення – повідомлення або повідомлення – повідомлення у відповідь + додаткове повідомлення.

The Grammar patterns for making a dialogue:

A. I think *'It is a piece of cake'* means something tasty.

B. No, *'It is a piece of cake'* means *'it is easy'*.

Explanation: *It is a piece of cake* – it is easy. *To be full of beans* – to be energetic. *It is my cup of tea* – It is to my taste. *In a nutshell* – simple. *A hot potato* – controversial. *To land right in the soup* – to get in trouble.

Свідомо-пізнавальна стратегія: Завдання: *Answer the questions: What techniques do we use to make food? And you, do you know the other food that can be made by these techniques?* (Рис. 4.).

The Grammar patterns for making a dialogue:

A. *What can we stuff?*

B. *We can stuff vegetables, fish, meat.*

A. *What can we grill (marinate, poach, mash, bake, smoke and so on)?*

Рис. 4. Рисунок до вправи, запропонованою учителем на основі свідомо-пізнавальної стратегії

З метою запобігання **комунікативних непорозумінь** при вивченні англійської мови на основі лінгвокультурологічного підходу учитель обов'язково повинен дотримуватися наступних принципів навчання:

– оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції

країни, мова якої вивчається;

- залучення до діалогу культур;
- порівняння явищ англійської мови з рідною мовою;
- уміння вчитися (самостійно розширювати знання через Інтернет-джерела, традиційні підручники, довідкову літературу, словники тощо).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

На нашу думку, особливості застосування лінгвокультурологічної стратегії у формуванні англомовної компетентності учнів старшої профільної школи в діалогічному мовленні полягають у наступному:

- дотримання принципу діалектичної єдності мови і культури;
- наповнення змісту діалогів культурно-історичною інформацією;
- формування ціннісних орієнтирів;
- адекватне сприйняття психологічних, соціальних та міжкультурних відмінностей;
- здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи;
- володіння комунікативними засобами залежно від ситуації спілкування;
- володіння невербальними засобами спілкування;
- дотримання етикетних норм у процесі комунікації;
- інтеграція в іншому мовно-культурному середовищі.

Огляд теоретичного матеріалу та практичний досвід дозволяє зробити висновок, що лінгвокультурологічний підхід є методологічною основою вивчення англійської мови і конкретизується в аксіологічному, етнокультурному та свідомо-пізнавальному напрямках. У рамках нашого дослідження лінгвокультурологічний підхід орієнтує на бачення навколишнього світу через призму самого поняття культури, а відтак, людина розглядається як активний індивідум, здатний до самоідентифікації в міжкультурному обміні інформацією.

Ми вважаємо, що подальше дослідження формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні спрямоване на спроби різноманітних підходів з метою виявлення найефективніших на даному етапі розвитку освіти та науки.

Список літератури

1. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика: навч. посібн.; Гол. ред. Л. О. Калмикова. Київ : Фенікс, 2008. 245 с.

2. Козлова О. С. Конфліктогенне недотримання принципу ввічливості в англійському діалогічному мовленні. *Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія. Філологічні науки*. Суми, 2005. Вип. 6. С. 11–16.
3. Крисак Л. Навчання англійського діалогічного мовлення студентів коледжу на основі креалізованих текстів. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами: зб. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. конф.* Переяслав, 2020. С. 108–113.
4. Наконечна А. О., Ординська І. Я. Особливості навчання діалогічного мовлення при вивченні англійської мови. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України. Серія. Педагогічні науки*. Київ, 2015. Вип. 2. С. 175–189.
5. Нідзельська Ю. М. Актуальні проблеми лінгвокультурології : навч.-метод. посібник. Житомир, 2014. 84 с.
6. Олійник О. В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти. *Педагогічні науки. Чорноморський державний університет імені Петра Могили*, 2006. Том 50. Вип. 3. С. 39–43.
7. Птушка А. Методика використання рольової гри у навчанні діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови. *Лінгводидактика*. Київ, 2012. Вип. 5. С. 154–159.
8. Христич Н. С. Лінгвокультурологічний аналіз поняття «людина» в англійській фразеології. *Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр. Серія. Філологія*. Переяслав: ФОП Домбровська, 2017. Вип. 25. С. 418–425.
9. Христич Н. С. Формування навичок іншомовного спілкування в контексті двох культур. *Поміж мов і культур: методологічний еkleктизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства: колективна монографія / [гол. ред. К. Мізін]*. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2017. С. 283–289.
10. Христич Н. С., Борисова Н. В. Проблема вибору традиційних та інноваційних технологій навчання у процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія. Філологія*. Острог : НаУОА, 2022. 13(81), 198–201. 10.25264/2519-2558-2022-13(81)-198-201
11. Христич Н. С., Скляренко О. Б. Педагогічні умови формування комунікативних компетентностей майбутніх учителів іноземних мов. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана*

- Франка. № 40. 2021. С. 240–250. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-39>
12. Швець Т. А. Лінгвокультурологічний підхід до формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у контексті вимог лінгводидактики. *Теоретична і дидактична філологія: зб. наук. пр. Серія. Філологія*. Переяслав: Домбровська, 2017. Вип. 25. С. 512–519.
 13. Agudo Juan de Dios Martínez. Quality in TESOL and Teacher Education. From a Results Culture Towards a Quality Culture. London : Routledge, 2019. 284 p. <https://doi.org/10.4324/9780429198243>
 14. Awayed-Bishara M. EFL Pedagogy as Cultural Discourse. Textbooks, Practice, and Policy for Arabs and Jews in Israel. London : Routledge, 2020. 200 p. <https://doi.org/10.4324/9781315143149>
 15. England L., Kamhi-Stein L. D., Kormpas G. English Language Teacher Education in Changing Times. Perspectives, Strategies, and New Ways of Teaching and Learning. London : Routledge, 2023. 258 p. <https://doi.org/10.4324/9781003295723>
 16. Farrell A. Corpus Perspectives on the Spoken Models used by EFL Teachers. London : Routledge, 2019. 246 p. <https://doi.org/10.4324/9780429425530>